

Čeští vlastenci před Volksgerichtshofem

František Vašek*

I.

Převzetí moci Adolfem Hitlerem 30. ledna 1933 v Německu a okamžité zavedení totalitního režimu znamenalo dějinný zlom v životě tohoto státu. Novodobí mocipáni použili od samého počátku násilnických metod vládnutí. Zavedli masový teror a likvidování svých protivníků. Divoké hordy příslušníků SA zatýkaly komunisty, soc. demokraty, liberály a další odpůrce nové moci. Mnoho lidí bylo internováno na různých místech, od lokálů po věznice, které na mnoha místech dala k dispozici justice. Hitler se svou vládou využil zinscenovaného požáru Říšského sněmu 27. února 1933 v Berlíně a ihned druhého dne dal říšským prezidentem Hindenburgem vyhlásit nařízením /RGB1 I.

S. 83/ k ochraně národa a státu derogaci základních článků ústavy, zaručujících občanská práva /čl. 114, 115, 117, 118, 123, 124 a 153/. Tímto opatřením byla vytvořena „legální platforma“ k masovému terorizování politických protivníků, zejména možnost uvrhnoutí lidí do koncentračních táborů, které byly v březnu 1933 jako státní instituce založeny /Dachau a Oranienburg/. Nacistům se ale nevydařil pečlivě připravovaný proces před Říšským soudem v Lipsku proti domnělým žhářům sněmovní budovy. Velmi urychleně byl vydán zákon, nazývaný lidově „Lex van der Lubbe“ podle jména psychopata, obviněného ze založení požáru, který měl umožnit uložení trestu smrti a to přesto, že dosavadní právní úprava dovolovala jako nejvyšší trest jen doživotní káznici. Tato zpětná působnost ni-

* JUDr. František Vašek, Krymská 5, Brno

jak nevdala nacistům, ačkoliv retroaktivita platnosti zákona nebyla v civilizovaném světě přípustná. S van der Lubbem byli obžalováni bulharští komunisté v čele s Jirfím Dimitrovem. Proces však skončil fiaskem. K trestu smrti byl odsouzen jen van der Lubbe, ostatní byli přes velkou snahu soudu obžaloby zproštěni. Hitler a jeho nohsled Hermann Göring, který v procesu vystupoval jako svědek, byli velmi roztrpčeni. Jejich zklamání bylo tak značné, že počali zvažovat ustavení nového, revolučního národně socialistického tribunálu, který by odsuzoval těžké trestné činy proti režimu. A tak se zrodila idea založení Lidového soudního dvora, pověstného Volksgerichtshofu. Vedle možnosti uvalit na protivníky tzv. ochrannou vazbu /Schutzhaft/ gestapem, došlo nyní k situaci, kdy režim měl možnost totálně zakročít krutě proti všem, kteří by se postavili proti nové moci, proti nacistickému hnutí.

Gestapo a Lidový soud (dále jen VGH) a tzv. Zvláštní soudy (Sondergericht) u zemských soudů, které se zabývaly dalšími činy proti režimu,¹ se staly komplexními nástroji proti každému, kdo by chtěl ohrozit totální nadvládu nacismu.

K založení VGH došlo na poradě vládního kabinetu 23. března 1934 za účasti A. Hitlera, H. Göringa, W. Fricka, E. Röhma a ministra justice Franze Gürtnera. Zakrátko nato, 24. dubna 1934, byl přijat zákon o změnách v předpisech trestního práva a trestního řádu², který v článku III konstituoval nový tribunál-VGH. V ustanovení § 1 tohoto článku se uvádělo, že VGH byl zřízen k odsouzení velezrady a zemězrady. Dále byly v tomto zákoně ustanovení o postavení a složení tohoto soudu. Stanovil, že VGH rozhoduje v hlavním líčení v pětičlenných senátech. Pro jednání VGH měly platit předpisy ústavního zákona a trestního řádu³, pokud nedošlo případně k úpravě speciální. Proti rozhodnutí VGH nebyl přípustný žádný opravný prostředek. Přípravné řízení měl provádět vyšetřující soudce. K významné změně v postavení VGH došlo zákonem z 18. dubna 1936⁴. V úvodním ustanovení se stanovilo, že VGH je ve smyslu ústavního zákona o soudech řádným soudem, nikoliv jak bylo dosud soudem mimořádným. Podle dalšího ustanovení tohoto zákona se VGH skládal ze soudců z povolání v čele s prezidentem a příslušným počtem senátních prezidentů a radů. Museli mít způsobilost k výkonu

soudce a museli být starší 35 roků. Vedle těchto soudců z povolání byli ještě tzv. soudci čestní, kteří byli laiky. Soudci z povolání i soudci čestní byli jmenováni A. Hitlerem na návrh říšského ministra justice na dobu 5 let, (tato doba byla během války prodloužena až do jejího skončení). VGH rozhodoval v pětičlenných senátech, počty senátů určoval ministr justice. Úřad žalobce zastával Vrchní říšský státní zástupce, později byl jeho titul rozšířen dovětkem „u VGH“. Ten měl svého zástupce a potřebný počet státních zástupců. Státní zástupci museli mít způsobilost k výkonu soudce. Tento zákon nabyl účinnosti 1. dubna 1936.

Dne 18. dubna 1936 bylo vydáno k tomuto zákonu prováděcí nařízení. Nařízením stanovilo, že sídlem VGH bude Berlín (dosud Lipsko). Předseda senátu měl možnost rozhodnout, že jednotlivá hlavní líčení se mohou konat i v jiných místech. Tak se konala hlavní líčení např. v tehdejší Breslau (Wrocław), Drážďanech a dalších místech. Čestní soudci museli vykonat přísahu s tím, že „budou konat povinnosti soudce věrně a svůj hlas dají dle nejlepšího svědomí a vědomí“. Prezident VGH určoval vždy na příští rok skladbu senátů, jejich předsedy a přisedící soudce z povolání. Při hlasování o vině a trestu dal svůj hlas napřed soudce, který byl referentem případu, což býval zpravidla soudce z povolání (za éry Rolanda Freisera to býval často on), pak dávali hlas podle stáří, od nejmladšího čestného soudce a jako poslední hlasoval předseda senátu. Rozsudek podepisovali předseda a soudce z povolání-přisedící.

Rozhodování VGH mělo vycházet z nacistické trestní politiky jak byla formulována samotným Hitlerem. Ten často kritizoval některé rozsudky a stávalo se, že sám provedl nápravu rozhodnutí soudu tím, že dal pachatele prostě zastřelit⁵. Vyvrcholením zásahu Hitlera do soudního rozhodování bylo jednání Říšského sněmu 26. dubna 1942⁶. Aby VGH rozhodoval v souladu s represivní linií a aby byly odstraněny tzv. nesprávné rozsudky (nikoli nezákonné), byly připuštěny tzv. mimořádné námítky. Pomocí tohoto nástroje měly být zrušeny „nesprávné“ rozsudky a nahrazeny přísnějšími. O námítkách rozhodoval „zvláštní senát VGH“, složený z prezidenta VGH a čtyř soudců tohoto soudu. Námítky podával Vrchní říšský státní zástupce a mohl je podat do jednoho roku od vynesení nesprávného rozsudku VGH. Tohoto mimořádného opravné-

¹ VAŠEK, F.: „Německý zemský soud v Brně, součást nacistického teroru na Moravě v letech 1939–1945“ Státní ústřední archiv Praha – soutěžní práce historické č. 3489 – VAŠEK, F.: „Německý Zvláštní soud (Sondergericht) v Brně, součást nacistického teroru na Moravě“ v Časopise pro právní vědu a praxi právnické fakulty MU v Brně číslo 4/1997 str. 672–687.

² Gesetz zur Änderung von Vorschriften des Strafrechts und des Strafverfahren vom 24. April 1934 (RGBI I. S. 341).

³ Pokud se v této práci pojednává o trestním zákoně, jde o Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich z 15. května 1871 a o trestní řád „Strafprozesordnung“ z 21. února 1877 v pojetí z 22. března 1924 (RGBI I. S. 299, 322).

⁴ Gesetz über den Volksgerichtshof und über die fünfundzwanzigste Änderung des Besoldungsgesetzes vom 18. April 1936 (RGBI I. S. 369).

⁵ Státní okresní archiv Trutnov, Landesgericht Trutnov, slušební porada z 13. května 1942 u Vrchního zemského soudu v Litoměřicích.

⁶ Beschluß des Großdeutschen Reichstags vom 26. April 1942 (RGBI I. S. 44).

ho prostředku bylo skutečně využíváno a obvykle nové rozhodnutí zvl. senátu končilo uložením trestu smrti⁷.

Působnost VGH byla původně omezena na zločiny velezrady, zemězrady a útoků na Vůdce. Postupně se ale rozšiřovala na celou řadu dalších deliktů. Podle ustanovení § 5 nařízení o příslušnosti trestních soudů ze dne 21. února 1940⁸, byl VGH s účinností od 13. března 1940, kdy nařízení vstoupilo v platnost, příslušný pro další okruh trestných činů. Vedle zmíněné již velezrady § 80 a násl. tr. zák. a zemězrady § 89 a násl. tr. zák., útoků proti Vůdci a říšskému kancléři § 94 tr. zák. to byly další trestné činy: těžké případy poškozování branných prostředků a ohrožení branné moci § 1 nařízení k doplnění trestních předpisů k ochraně branné síly německého národa z 25. listopadu 1939 (RGB1 I. S. 2319) – neoznámení plánovaného zločinu § 139 odst. 2 tr. zák. pokud se jedná o velezradu, zemězradu nebo těžké případy poškozování branných prostředků § 143 tr. zák. – zločin podle § 5 nařízení na ochranu státu ze dne 29. února 1933 (RGB1 I. S. 83) – zločin podle § 1 odst. 1 zákona proti hospodářské sabotáži ze dne 1. prosince 1936 (RGB1 I. S. 999). Dále byla příslušnost VGH rozšířena o trestní čin špionáže dle § 2 nařízení o zvláštním trestním právu ve válce ze dne 17. srpna 1938 (RGB1 I. S. 1455) – případy náležející k akci Nacht und Nebel dle výnosu Hitlera a směrnic, vydaných náčelníkem Vrchního velitelství branné moci (OKW) W. Keitelem 7. prosince 1941 – případy pomoci válečným zajatcům při útoku, kdy mohlo jít o zločin zemězrady dle § 91 b/tr. zák. – rozkládání branné síly německého národa odpíráním branné povinnosti nebo oslabením vůle německého národa, naváděním ke zběhnutím, poškozováním se k vyhnutí branné povinnosti dle nařízení ze 17. srpna 1938 (RGB1 I. S. 145).

Vrchní říšský státní zástupce při VGH měl oprávnění u uvedených trestních činů podati obžalobu u VGH, jestliže to pokládal za vhodné.

Po okupaci Čech a Moravy 15. března 1939 došlo zanedlouho k zavedení německého trestního práva pro občany tzv. Protektorátu a o výstavbě německého soudnictví na tomto území⁹. V rozporu s mezinárodním právem mohli být nyní protektorátní příslušníci Češi, stíhání i za velezradu, ačkoliv jejich vlast byla násilně, protiprávně okupována a proto její občané měli plné právo k sebeobraně. A tak se občané obsazené země dostali do působnosti VGH.

II.

VGH zahájil činnost 14. července 1934. Z Lipska byl nato přemístěn do Berlína. Jeho prvním sídlem v hlavním městě Německa byl tzv. Preussenhaus. Bylo to umístění ale jen provizorní. Definitivně byl přemístěn do ulice Bellevuestrasse 15 (Berlín W 9), do budovy býv. Wilhelmova gymnázia¹⁰. Ve stejné budově bylo i Vrchní říšské státní zastupitelství. Konala se zde hlavní líčení, při větších procesech v budově býv. pruského komorního soudu v městském okrese Schöneberg. V budově na Bellevuestrasse bylo menší vězení, v kterém po převozu z věznic z Moabitu nebo Plötzensee očekávali obžalovaní odvedení do jednací síně, v které se konalo hlavní líčení. Stěny cel tohoto vězení byly popsány v češtině i v jiných jazycích pozdravy na rozloučenou, ale hlavně vyznáními k rodné vlasti¹¹. Do velké zasedací síně byla 14. listopadu 1935 slavnostně instalována před čelní stranu busta A. Hitlera a na zeď umístěn prapor s hákovým křížem. Na slavnosti hovořil ministr justice Franz Gürtner o poslání VGH¹².

Budova VGH byla leteckými útoky Spojenců v únoru 1944 velmi silně poškozena. Při těžkém náletu 3. února 1945 došlo opět k dalšímu poškození, takže VGH musel být přemístěn do budovy Zemského soudu v Postupimi. Ale i z tohoto města musel být VGH přeložen v době, kdy do nitra Německa pronikala spojenecká vojska, evakuován do středního Německa, kde opět pokračoval ve své činnosti. Tak 4. senát, zvaný mezi vězni „Moravský“, zahájil činnost v budově Úředního soudu ve Waldheimu¹³, jiný senát konal hlavní líčení ve Weidenu, Norimberku, Linci a jiných místech. Až do poslední chvíle VGH odsuzoval obžalované k trestu smrti.

III.

Poslání VGH jako „revolučního tribunálu národního socializmu“ odpovídalo i jeho personální složení. Soudci z povolání i soudci čestní byli spolehlivými nacisty, členy NSDAP, mnozí z nich příslušníci tzv. staré gardy. Museli být odhodláni uskutečňovat bezohlednou politiku při rozhodování VGH. Počty obou druhů soudců se postupně zvyšovaly. Z počátku byly stavy nízké, s přibývajícím nápadem trestních věcí se zvyšovaly. K 1. lednu 1939 byl systemizován 1 prezident,

⁷ Gesetz zur Änderung von Vorschriften des allgemeinen Strafverfahren, des Wehrmachtverfahren und des Strafgesetzbuches vom 16. September 1939 (RGB1 I. S. 1841).

⁸ Verordnung über die Zuständigkeit des Strafgerichts, die Sondergerichte und sonstige Strafverfahren vom 21. Februar 1940 (RGB1 I. S. 405).

⁹ Verordnung über die deutsche Gerichtsbarkeit im Protektorat Böhmen und Mähren vom 14. April 1939 (RGB1 I. S. 752) – Verordnung über die Ausübung der Strafgerichtsbarkeit im Protektorat Böhmen und Mähren vom 14. April 1939 (RGB1 I. S. 754).

¹⁰ WIELAND, G.: „Das war der Volksgerichtshof“, Berlin 1969 str. 34.

¹¹ Vzpomínky majora BOHUMILA TESÁRKA z Vysokého Mýta (archiv autora).

¹² Deutsche Justiz z 14. listopadu 1935 str. 1709.

¹³ HABICHT, M.: „Zuchthaus Waldheim 1933–1945“ Berlin 1988 str. 174. Vzpomínka autora.

1 víceprezident, 2 senátní předsedové, 8 radů VGH, celkem 17 soudců z povolání. K 1. lednu 1944 to bylo ale již 38 soudců¹⁴. Také počty čestných soudců se zvyšovaly. V roce 1939 jich bylo 95 a v roce 1944 již 173.

Prvním prezidentem VGH byl Jörns Paul, starý nacist, který byl nacionalismu plně oddán a osvědčil se hned po 1. světové válce jako válečný rada při procesu s vrahy Rozy Luxemburkové a Karla Liebnachta. Po Jörnsovi byl kratší dobu prezidentem Karel Bruner. K stabilizaci v této vrcholné funkci došlo, když byl jmenován prezidentem Dr. Otto Thierack. Po odchodu tohoto na funkci říšského ministra justice se stal prezidentem VGH Dr. Roland Freisler. Stalo se tak 29. srpna 1942 a touto změnou došlo k výraznému obratu v rozhodování VGH. Po smrti Freislera 3. února 1945 byl jmenován do funkce prezidenta Dr. Harry Haffner, dosavadní Generální státní zástupce u Vrchního zemského soudu v Katovicích. Zástupci prezidenta VGH byli Dr. Wilhelm Crohne a Dr. Karel Engert.

VGH byl veden ke kruté praxi zejména Thierackem a Freislerem. Dr. Georg Otto Thierack (nar. 1889) se stal v roce 1921 státním zástupcem. Od roku 1932 byl členem NSDAP. V letech 1933–1934 byl ministrem justice v Sasku. Od 1. dubna 1936 stál v čele VGH jako prezident. Dne 20. srpna 1942 přešel do funkce ř. ministra justice. Nahradil tak Franze Gürtnera (1881–1941) a jeho prozatímního nástupce Franze Schlegelberga (1874–1970).

Příchodem Rolanda Freislera do funkce prezidenta VGH nastala éra nová, nejkrvavější údobí činnosti VGH. Freisler se narodil 30. října 1893 v Celle. Jeho životopis je velmi pestrý. Za 1. světové války, když se dostal v Rusku do zajetí se stal bolševickým komisařem. Po návratu ze zajetí v roce 1920 se stal jeho domovem Kassel, kde si otevřel advokátní kancelář. Politicky se rychle přeorientoval, stal se nadšeným členem NSDAP. Obhajoval nacistické násilníky. Po převzetí moci nacisty se stal státním sekretářem ministerstva justice v Prusku. Této funkce zneužíval ke krytí příslušníků SA a SS za jejich zločiny, zejména vraždy svých politických odpůrců. Po vzniku celoněmeckého ministerstva justice byl jmenován státním sekretářem tohoto ministerstva. V této funkci se stal v justici hlavním ideologem a propagátorem nacistického pojetí práva. Mezníkem v jeho životě byl přechod do čela VGH. Vedle řídicí úlohy byl současně předsedou 1. senátu. Pokud dosud ještě zbylo trochu úcty k právu, jeho příchod znamenal rozvrácení nezákladnějších principů práva. Při hlavních líčeních vystupoval teatrálně, vedl dlouhé monology, obžalovaní se nedostali k své obhajobě, křičel na ně, ironizoval a nadával. Jeho trestem byl v pod-

statě jen trest smrti. Byl proto nazýván „Roland der rassende – běsnící Roland“. Plně mu důvěřoval Hitler, který jej nazýval „náš Vyšinský“. Freisler zahynul 3. února 1945 při leteckém náletu¹⁵.

Příslušníci českého odboje proti nacizmu byli souzeni v senátech, kterým předsedali osvědčení nacisté a realizátoři nestvůrné trestní politiky. Byli to zejména Lämmle Paul, Koehler Johann, Illner Josef, Hartmann Walter, Gischer Georg, Albrecht, Bach, Duve, Springmann, Müller, Nebelung, jako přisedící Grandel Wilhelm, Schtreitmüller, Storbeck, Löhmann, Dengler, Rozsat, Stäcker, Granzow, Rehse, Jasching, Ilz, a další¹⁶. Patří mezi ně také sudetský Němec Dr. Alfred Zmeck, nar. 27. února 1899¹⁷. Původně byl advokátem v Kaplici v jižních Čechách. Byl to příslušník Sudetoněmecké strany a za mobilizace čsl. armády 23. září 1938 uprchl za hranice společně s přednostou okresního soudu. Za hranicemi vstoupil do teroristické organizace „Sudetendeutsches Freicorps“. Později se stal vyšetřujícím soudcem VGH a na to přisedícím v senátu tohoto soudu. Ještě 27. února 1945 se podílel na vynesení trestu smrti u čtyř osob (v 5. senátu VGH).

Čestní soudci byli příslušníky SS, SA, NSKK, armády, NSDAP, v kterých zastávali vyšší funkce a hodnosti. Např. v roce 1944 bylo činných u VGH 40 důstojníků armády, 13 policejních důstojníků, 82 z nacistických formací SS, SA, NSKK a 28 politických činitelů NSDAP. Někteří z těchto čestných soudců vystupovali často, např. generál policie mimo službu Meissner. Nechyběli ani čestní soudci z našeho pohraničí. Tak byl soudcem SS Obergruppenführer Karl Hermann Frank, státní sekretář u Protektora, šéf SA skupiny v Sudelech SA Gruppenführer Franz May, který se např. zúčastnil hlavního líčení proti příslušníkům odboje z Nasavrku a Bohdanče u Pardubic. Soudcem byl dále vládní prezident Dr. Wilhelm Seebekovski z Karlových Varů a Richard Lammel, SS Standartenführer, vedoucí kanceláře župního vedoucího Konrada Henleina z Liberce.

V souvislosti personálního obsazení VGH je třeba se zmínit o vyšetřujících soudcích tohoto soudu. Tito byli rozmístěni po celém Německu vesměs při řídicích úřadovnách gestapa nebo u Vrchních zemských soudů. Jejich hlavním úkolem bylo vyslechnout obviněného gestapem a rozhodnout o jeho soudní vazbě. Soudce se držel protokolů sepsaných na gestapu, doplnil podle potřeby výslech a jen zcela výjimečně požádal gestapo o došetření případu. Výslech končil uvalením vazby formou vydání tzv. Haftbefehlu (zatykače). Proti rozhodnutí o ponechání ve vazbě byla přípustná stížnost, o které rozhodoval VGH v Berlíně. Této možnosti ob-

¹⁴ HILLEMEIER, H.: „Im Namen des deutschen Volkes. Todesurteile des Volksgerichtshofes“, Darmstadt–Neu Wied, 1980 str. 33.

¹⁵ Deutsche Justiz z 16. února 1945 č. 3 – smuteční nekrolog.

¹⁶ V obžalobách a rozsudcích VGH se zásadně uváděla jen příjmení soudců a státních zástupců, křestní jména uváděna nebyla, takže je přesně neznáme.

¹⁷ Státní oblastní archiv Třeboň, rozsudek Mimořádného lidového soudu v Českých Budějovicích z 21. dubna 1947 (Ls 226/47). Zmeck byl odsouzen k těžkému žaláři na dobu 20 roků. – STEINMASL, F.: „Das Hakenkreuz im Hügeland“, Grünbach, 1988.

vinění nevyužívali, neboť byli rádi, že se dostanou ze spárů gestapa. Přímou v sídle řídicí úřadovny gestapa v Brně, Veveří 70, byli vyšetřující soudci Dr. Weber, Waler a svobodný pán Dr. Rupprecht. V některých případech nerozhodoval vyšetřující soudce v Brně, ale až po eskortě do soudních věznic v Německu. V tehdejší Breslau to byli soudci Lenz, Indra, Fricke, Kassekert, v Drážďanech Riese, Reinhardt. Obvinění byli umísťováni do podání obžaloby ve věznicích do roku 1942 na Mírově, Gollnově, Dietu a jiných místech.

Při VGH bylo orgánem žaloby Vrchní říšské státní zastupitelství. Označení Oberreichanwaltschaft dostalo později dovětek „u VGH“. Podle systemizace k 1. dubnu 1937 tvořilo tento úřad 4 vedoucí a 26 státních zástupců. K 1. červnu 1940 již 6 vedoucích a 37 státních zástupců¹⁸. Stav narůstal až na 70 státních zástupců.

Prvním vrchním říšským státním zástupcem byl Dr. h.c. Karel Werner (od 1. července 1934). Ten zemřel 12. října 1936. Funkce nebyla obsazena a až v červnu 1937 Hitler jmenoval do vrcholné funkce Dr. Friedricha Paraye. Ten ale 3. listopadu 1938 zahynul při nehodě auta (společně s ním 1. státní zástupce Siegfried Geipel)¹⁹. Novým šéfem se stal Lautz Ernst (1887), který se v této funkci udržel až do konce války. Vojenským soudem USA byl odsouzen na 10 roků káznice, ale již v roce 1951 byl z vězení propuštěn. Zástupcem Lautze byl také až do konce války Felix Parrisius (1885–1976). Příslušníci našeho odboje se při hlavních líčeních setkávali s mnoha státními zástupci, např. Emmerich Paul, Drulmann Ernst, Barnickel Paul, Herzmann Willi, Domann Heinz, Henning Herbert, Bernhardt Gert, Jansen, Volk, Bruchhaus, Rathmayer, Franski, Friedrich, Dose, Nöbel, Huhnstock, von Zdechau, Kraemer, Spehr, Jaeger, Bandel, Görisch, Reichel, Hager, Maas, Treppens, Bondet, Reimers, Naucke, Geisler a jinými.

Státní zástupci Vrchního říšského státního zastupitelství bývali také při popravách v Berlíně–Plötzensee. Bývali to obvykle Nöbel, Klüver nebo Franski.

IV.

Obžalovaný musel mít u hlavního líčení u VGH obhájce. Stanovilo tak nařízení z 21. února 1940 (RGBI I. S. 405). Obhájce mohl být zvolený nebo povinný ustanovený VGH před hlavním líčením. Jen výjimečně obhájce navrhol provedení nějakých důkazů. Těžiště obhajoby bylo až při hlavním líčení. Obhájci obvykle obžalovaného nenavštěvovali před hlavním líčením, stávalo se, že s ním pohovořili před jeho začátkem. Obhájce se seznámil z tohoto rozhovoru s osobními a rodinnými poměry, aby je mohl uplatňovat ve svém vystoupení. Byly výjimky, zejména šlo-li

o zvoleného obhájce, že byl aktivní. Zvoleného obhájce zřizovala obvykle rodina obžalovaného. Stávalo se tak přes některého německého advokáta v Brně nebo Olomouci, výjimečně i přes české obhájce. Např. to byl Dr. Zdeněk Vrbka z Prostějova, který se obětavě staral, aby obhájce, kterého získal v Německu, se ujal aktivní obhajoby, nebo pátral po klientovi, který byl přemístěn zejména v důsledku evakuace věznic na jiné místo. Obhájce při hlavním líčení se obvykle omezoval na to, že byl nízkého věku, že má doma tíživé poměry atd. Někdy se přece jen stávalo, hlavně u zvolených obhájců, že navrhovali jinou kvalifikaci žalovaného činu. Místo přípravy k velezradě, že šlo jen o neoznámení dle § 139 tr. zák. nebo, že se jednalo nikoliv o těžký případ u tohoto činu apod. Po vynesení rozsudku někdy žádal obhájce předsedu senátu, aby umožnil rozhovor již odsouzeného s rodinným příslušníkem, pokud se tento hlavního líčení účastnil.

Velká většina hlavních líčení před VGH proti příslušníkům odboje z Moravy se konala v budově Zemského soudu v Breslau. Obhájci byli obvykle z tohoto města. Zcela výjimečně jako žena obhajovala Dlugoschová (ženy byly vůbec výjimkou u obhájců, u soudců a státních zástupců vůbec nebyly). Byli to dále Friedrich, Leonhardt, Kratzert, Knothe, Lattke, Willberg, Giessman a jiní. Třeba ale uvést, že VGH musel zvoleného obhájce výslovně připustit vydáním souhlasu.

V.

Vrchní říšský státní zástupce při VGH po obdržení spisu od vyšetřujícího soudce přezkoumal v první řadě svoji příslušnost. Pokud došel k závěru, že případ nevyžaduje podat obžalobu u VGH, postoupil jej Generálnímu státnímu zástupci u příslušného Vrchního zemského soudu, nebo Vrchnímu státnímu zástupci u Zemského soudu pro tzv. Zvláštní soud (Sondergericht). K Zvl. soudu to byly častěji případy neoznámení trestného činu dle § 139 tr. zák. Tento postup byl aplikován častěji u Zvl. soudu v Brně. Vrchní zemské soudy rozhodovaly i o některých případech velezrady a ukládaly mnohdy i tresty smrti.

Ve velké většině případů Vrchní říšský státní zástupce podával obžalobu u VGH (198 tr. řádu). Obžaloba musela mít náležitosti ustanovení § 200 tr. řádu. Opírala se o výsledky vyšetřování gestapem a vyšetřujícího soudce. Musela být odůvodněna a to v části nazvané „podstatné výsledky vyšetřování – Wesentliches Ergebnis der Ermittlungen“. V enunciatu obžaloby nad nadpisem obžalovací spis byla některá upozornění: vazba–Protectorátní příslušník–důvěrné–tajné s odkazem, že s obžalobou se smí nakládat v zájmu ochrany státního tajemství ve smyslu § 88 tr. zákona. Na tomto místě byla značka spisu. Obžalovaní byli označováni

¹⁸ WIELAND, G., cit. dílo str. 54.

¹⁹ Deutsche Justiz z 11. listopadu 1938 č. 45.

křestním jménem a příjmením, daty narození včetně místa narození, povolání a bydliště. Mimo to u každého bylo vyznačeno, kdy došlo k zatčení (tzv. předběžná vazba), kdy rozhodl vyšetřující soudce o vazbě. Skutek, který byl předmětem obžaloby, byl obecný, málo konkrétní a spíše obsahoval zákonné znaky žalovaného činu. Následovala právní kvalifikace a zmíněné důvody obžaloby a na závěr byly uváděny návrhy na svědky, na další trvání vazby, ustanovení obhájce z moci úřední. Obžaloby zásadně podepisoval Lautz jako Vrchní říšský státní zástupce nebo jeho zástupce Parrisius. Obžaloba byla doručována VGH.

VI.

Po podání obžaloby u příslušného senátu VGH kancelář tohoto senátu zaslala obžalovanému do věznice dle § 201 tr. řádu výzvu, aby do sedmi dnů sdělil zda žádá, aby byl u hlavního líčení proveden nějaký důkaz nebo zda má námitky proti dalšímu setrvání ve vazbě a současně sděleno, že mu byl ustanoven obhájce z moci úřední. Podepsán byl justiční inspektor u senátu.

Na to kancelář Vrchního říšského státního zástupce u VGH pozvala obžalovaného k účasti u hlavního líčení, které se bude konat v konkrétně uvedený den a hodinu před na př. I. senátem v sále č. 322 Zemského soudu v Breslau, Schweidnitzer Stadtgraben 2-3. Současně byl obžalovaný vyzván, zda má a v kladném případě jaké návrhy ke své obraně při hlavním líčení. Dále mu bylo sděleno, že mu byl zřízen obhájce, na př. Alexander Hosmann z Breslau.

Hlavní líčení se konalo před určeným senátem. Děla agendy byla určována vždy na příští rok. Pro rok 1945 byl rozvrh následující:

1. senát Útoky na Vůdce státu, hnutí, německou armádu a útok na Němce v zahraničí – trestné jednání německé inteligence a hospodářského vedení – trestné jednání Němců v Protektorátě Čechy a Morava – marxistickou velezradu z obvodu Berlína a Horního Slezska – případy defaitizmu a rozhlasového deliktu ze Sudet a zločiny mimo zemězradu z Prahy.
2. senát marxistická velezrada mimo Alpy, župu Dolní Dunaj, pokud není příslušný 1. senát.
3. senát zemězrada ve prospěch Sovětského svazu a Polska.
4. senát zemězrada mimo Sovětský svaz a Polsko – trestné činy z Moravy, spáchané po 15. březnu 1939.

5. senát trestné činy z Čech mimo Prahu a mimo zemězradu, spáchané po 15. březnu 1939.
6. senát hospodářská sabotáž (zákon z 1. prosince 1936 – ochrana zbrojního průmyslu dle nařízení z 21. března 1942.²⁰

Hlavní líčení bylo zahájeno příchodem členů senátu v čele s předsedou, který s ostatními členy senátu pozdravil vztyčenou pravou rukou. Předseda a soudce z povolání byli oděni v talár rudé barvy a náprsní bílou výplň s jakýmsi motýlkem u krku²¹. Čestní soudci měli na sobě uniformy podle druhu formace, ke které příslušeli. Obhájci měli tmavý talár a stejně tak státní zástupce. Již před příchodem členů senátu byli v jednacím síni obžalovaní v doprovodu dozorců. Pokud se očekávalo, že některý z obžalovaných bude odsouzen k trestu smrti, byl počet dozorců zvýšen a při výroku, že tento trest byl uložen ve zkráceném řízení, přistoupili k odsouzenému a připevnili mu pouta. Hlavní líčení bylo veřejné, uzavřené bylo tehdy, pokud se projednávaly skutečnosti, zakládající státní tajemství. Účastnit se mohli rodinní příslušníci. Jednání řídil předseda senátu, o věci referoval buď sám nebo předsedící soudce z povolání. Rozsudek byl vždy vyhlášen veřejně. Napřed byli vyslýcháni obžalovaní dotazem na osobní a rodinné poměry, příslušnost k politické straně a pak k samotné věci. Docházelo k polemikám, zejména když obžalovaný se bránil tím, že byl donucen se doznat nátlakem nebo přímo násilnými metodami. Po skončení výsledku obžalovaných následovaly výsledky svědků, obvykle odsouzených v jiném případě, ale příslušníků stejné odbojové skupiny. Jako svědci vystupovali příslušníci gestapa, kteří případ vyšetřovali. Tito svědci museli býti zproštěni mlčenlivosti a k jejich vystoupení jako svědka odsouhlaseni šéfem příslušné řídicí úřadovny gestapa. Někdy osobně vystupoval jako znalec psychiatr nebo důstojník III. oddělení centrály Abwehru, který posuzoval, zda v dané věci došlo k vyzrazení státního tajemství. Většinou však tento posudek býval jenom zaslán písemně vedoucím tohoto oddělení podpluk. Rudolfem Bamlerem a po jeho odchodu jeho nástupcem pluk. Franzem von Bentivegnim. Předseda senátu přečetl nebo odkázal na některé písemné nebo materiální důkazy, jako zabavené letáky, zbraně nebo dokumentaci, týkající se osobních a rodinných poměrů.

Bylo již zmíněno, že obžalovaní velmi často se bránili tím, že se doznali jen proto, že byli týráni, bylo jim vyhrožováno a že jejich výpovědi na gestapu nejsou proto pravdivé. Vrchní říšský zástupce i předseda senátu VGH byli předem seznámeni s hlášením šefa služebny gestapa o tom, že obžalovaný byl vyslýchán zotřeseně. Např. u řídicí úřadovny gestapa v Brně ode-

²⁰ WAGNER, W.: „Der Volksgerichtshof im nationalsozialistischen Staat“ Stuttgart 1974, příloha č. 3.

²¹ PADFIELD, P.: „Himmler. Reichsführer SS“. nakl. Votobia Olomouc, 1996 str. 506. HIMMLER uváděl, že „katí měli rudou robu, soudní stolice byly pokryty rudým sametem nebo rudou hlinkou...“.

sílal taková hlášení Schmiedel Jan²². Senát tedy znal, že obžalovaný byl nucen k doznání bitím, ale to nemělo na hodnocení odpovědi obžalovaného vliv. VGH nebral jeho obranu na vědomí.

V některých případech, kde zejména gestapo mělo zájem, aby rozhodnutí VGH mělo zastrašující účinek, se konalo tzv. zrychlené řízení. V několika dnech po dodání spisu od gestapa se konalo hlavní líčení s vynešením rozsudku a trestem smrti. Podnět k zrychlenému řízení dávalo gestapo nebo politická místa. Takové řízení se konalo proti předsedovi protektorátní vlády generálovi Ing. Aloizovi Eliášovi, pražskému primátorovi Dr. Otakarovi Klapkovi a také proti čtyřem protektorátním četníkům pro jejich účast v odboji ileg. KSČ Josefovi Bojasovi, Františkovi Famfulíkovi, Františkovi Rajmonovi a Janu Jiráskovi. U Františka Famfulíka byla podána obžaloba u VGH 3. července 1943, hlavní líčení se konalo 5. července, při kterém byl uložen trest smrti, 6. července byla odmítnuta žádost za milost, 7. července došlo k eskortě z Berlína do Prahy a následujícího dne 8. července došlo k výkonu trestu na střelnici v Praze-Kobyliších. K popravě bylo přinuceno se zúčastnit 150 protektorátních četníků, kteří nakonec viděli statečné chování čtyř českých lidí²³.

Rozsudek vynášel předseda senátu „Jménem německého národa“. Ústní přednes byl velmi krátký. Písemné vyhotovení rozsudku bývalo většinou vyčerpávající, až koncem války, kdy platily předpisy o zjednodušení trestního řízení, bylo krátké. Enunciát rozsudku obsahoval základní data k obžalovaným, den konání hlavního líčení, místo, kde se jednání konalo, nebylo záměrně uváděno, dále byli v této části rozsudku pojmenováni příjmením členové senátu, státní zástupce a justiční inspektor, provádějící zápis u hlavního líčení. Právní kvalifikace mnohdy chyběla. Výrok o trestu byl uváděn u všech odsouzených, kteří byli odsouzeni na káznici v rocích a měsících, např. 4 roky a pět měsíců káznice. Zápočet dosavadní vazby byl uveden zkráceně konstatováním, že se vazba započítává. Dále bylo uváděno, že u odsouzeného propadá majetek a je vyslovena ztráta občanských práv a nakonec povinnost náhrady nákladů řízení. Rozsudek podepisoval předseda senátu a přísedící soudce z povolání.

Tisková služba Vrchního říšského státního zastupitelství při VGH vydávala často zprávy pro tisk o konkrétních případech, v kterých došlo k odsouzení. Ved-

le této zprávy do tisku byly vyvěšovány rudé plakáty v němčině a češtině o vykonané popravě odsouzených. Ty byly vylepovány ve velkém množství v místě bydliště odsouzeného a širokém okolí, některé dokonce ve velké části Protektorátu.

Vykonávací řízení provádělo Vrchní říšské státní zastupitelství. Při odsouzení k trestu smrti následoval postup podrobně stanovený ve směrnicih ministra justice z 19. února 1939 a 17. ledna 1945²⁴. Přílohou k těmto směrnicih byly pokyny pro kata (Scharfrichter) o postupu při popravě a o odměnách, které mu příslušely. Před výkonem trestu smrti obligatorně probíhalo řízení o milost. Postupovalo se dle směrnic vydaných A. Hitlerem 1. února 1935 (RGB1 I. S. 747) a prováděcím nařízením ministra justice z 6. února 1935 uveřejněném v časopise Deutsche Justiz, ročník 1935, strana 203 (21. prosince 1936 došlo k novelizaci). Novelizací následovalo ještě několik a zejména k delegaci v rozhodování o milosti přesunem na ministra justice a nakonec na Protektora v Čechách a na Moravě.

Náklady trestního řízení, uplatňovaném na odsouzeném, resp. jeho rodině, provádělo Vrchní říšské státní zastupitelství. Na některé úkony byl stanoven pevný poplatek. Tak byl vyžadován poplatek za uložení trestu smrti jednotně ve výši 300 ř. marek. Náklady za vazbu činily 1,50 ř. marky za jeden den, výkon trestu smrti byl účtován mimo pevného poplatku, náklady za obhajobu a poštovné.

VII.

VGH zahájil činnost 14. července 1934. V jeho rozhodování lze od této doby zjišťovat postupnou změnu jak v nápadu trestních věcí, tak v ukládání trestů. I spektrum trestných činů, v kterých VGH rozhodoval, se značně rozšířilo. Vrcholu ukládání trestů došlo v době, kdy se stal prezidentem VGH Roland Freisler. Nový kurs začal sice již za Thieracka po zasedání Říšského sněmu 26. dubna 1942, ale za Freislera se nedalo již vůbec uvažovat v dimenzích práva. Freisler pokládal za svoji úlohu likvidování těch, kteří se dostanou k VGH. Trest smrti se stal běžnou a základní formou v likvidování nepřátel nacismu. Nárůst nápadu a ukládání trestů vystihuje tento přehled:

²² Moravský zemský archiv Brno, spis Mimořádného lidového soudu v Brně Lsp 1978/46 SCHMIEDEL JAN.

²³ Spis krajského soudu trestního Praha proti generálovi německé pořádkové policie Riegemu Paulovi č. Tk XX 15.699/47. Spis Mimořádného lidového soudu v Praze proti Dr. Kurtovi Blastowitschkovi č. Lsp I. 2/45. „Žaluji. Pankrácká kalvarie“, Praha 1946 str. 69, 70.

²⁴ Důvěrné směrnice ministra justice z 19. února 1939 č. 4417-III-a-4-318.39/Maßnahmen aus Anlaß von Todesurteilen/ a ze 17. ledna 1945 č. 4417-IV-a-4-11. Opis archiv autora. VICTOR VON GOSTOMSKI-WALTER LOCH: „Der Tod von Plötzensee. Erinnerungen. Ereignisse. Dokumente 1942-1944“, Frankfurt am Main 1993. POELCHAU, H.: „Die letzten Stunden“, Berlin 1949. ALT, K. DR.: „Todeskandidaten“, München 1946. STEINER, H.: „Gestorben für Österreich“ Wien 1968. Vzpomínky autora.

Rok ²⁵	obžalovaných osob	tresty smrti	káznice nad – pod 10 roků	vězení	zproštění	
1937	618	32	107	216	99	52
1938	614	17	85	202	105	54
1939	470	36	70	189	131	40
1940	1 091	53	119	649	188	80
1941	1 237	102	261	654	143	70
1942	2 572	1 192	442	596	183	107
1943	3 338	1 662	290	886	259	181
1944	4 379	2 097	129	1 260	331	489
celkem	14 319	5 191	1 503	4 652	1 439	1 073

Přehled dokumentuje některé již zmíněné skutečnosti. Předně se podstatně rok od roku zvyšoval nápad trestných věcí, a to v návaznosti na válečnou situaci, na porážky německé armády, na rostoucí vnitřní nespokojenost občanů a nárůst odbojové činnosti u nás a ostatních porobených států Evropy. Prostředkem, kterým se Hitler, Himmler, Thierach a Freisler domnívali, že zastraší nepřátele režimu, bude trest smrti. Ten také výrazně rostl rok od roku. Naopak klesal počet případů odsouzených k trestu káznice nad 10 roků na úkor zvýšeného počtu trestu smrti. Počet případů, kdy došlo k zproštění obžaloby VGH, je jen relativní. Mezi ministerstvem justice a Říšským bezpečnostním hlavním úřadem (RSHA) byla dohoda, že všichni zproštění budou předáni gestapu, které rozhodne, zda zproštěný bude skutečně propuštěn z vězení nebo půjde do koncentračního tábora.

Situaci v uplatňování trestní politiky lze dokumentovat na rozhodování VGH u příslušníků odboje v Čechách a na Moravě. První protivníci z těchto území se dostali před VGH až v r. 1940. Byly to případy ve směr výrobky a rozšiřování letáků. Rozsudky byly zveřejňovány v denním protektorátním tisku. Např. Lidové noviny z 4. května 1940 č. 222 oznamovaly, že VGH odsoudil Jaroslava Jirkala z Týnce nad Labem na rok a tři měsíce káznice za přípravu velezrady. Ve stejných novinách 5. května 1940 č. 224 bylo sděleno, že VGH uložil trest káznice v trvání dvou a půl roku Bohumíru Nitschovi z Brna za rozšiřování letáků, dne 8. května 1940 tytéž noviny publikovaly zprávu, že VGH odsoudil skupinu občanů z Kuřimi u Brna, vedenou Rostislavem Pavlíkem, tresty káznice od jednoho do pěti roků také za rozšiřování letáků. Jak patrně, uložené tresty byly ještě nesrovnatelné s tím, co následovalo v příštích letech.

Příslušníci odbojových organizací se dostali před VGH až později. Stalo se tak na přímý zákrok A. Hitlera. Dne 23. září 1940 přijal Hitler Protektora sv. pána

W. Neuratha a státního sekretáře SS Gruppenführera (tehdejší hodnost) Karla H. Franka k projednání současného a perspektivního postoje k Čechům. Hitler při projednávání zprávy ministra justice o tom, že se připravují procesy proti příslušníkům odboje, rezolutně prohlásil, že je proti a že „proti českým rebelům“ stačí exekuční komando. Podle něho je falešné dělat pomocí soudních rozsudků mučedníky. Češi by prý pokládali rozsudky jako protiprávní. Že jednou se dostanou tyto věci před soud, je možné až při uzavření míru a později „v hluku vítězných slavností“ budou procesy nerušeně probíhat. Rozsudky budou znít jen na trest smrti. Bude možné omilostnění na doživotní pevnostní vazbu nebo deportaci²⁶. Toto stanovisko Hitlera bylo závazné a vedlo k tomu, že až do příchodu Reinharda Heydricha jako tzv. zastupujícího říšského protektora, se před VGH nekonaly větší procesy proti příslušníkům českého odboje. Heydrichovi se podařilo přesvědčit Hitlera před odchodem do Prahy 27. září 1941, že procesy jsou nutné. Heydrich totiž připravoval proces s předsedou protektorátní vlády generálem Ing. Aloizem Eliášem a to proto, aby ukázal, že tento je souzen legálně a pokud možno pro kriminální činnost (vražda kolaborantského novináře Lažnovského). Proces s Eliášem se konal ihned po jeho zatčení před 1. senátem VGH za předsednictví O. Thieracka. Žalobcem nebyl ale Vrchní říšský státní zástupce nebo jiný státní zástupce, ale šéf řídicí úřadovny gestapa v Praze Dr. Hans U. Geschke. Nyní byla tedy možnost zahájit procesy před VGH s příslušníky odboje.

VGH zahájil hlavní líčení proti příslušníkům velkých odbojových organizací. Již 13. listopadu 1941 se konalo hlavní líčení proti Zdeňku Schmoranzovi, vedoucímu tzv. tiskových důvěrníků, 18. listopadu proti příslušníkům Obrany národa lékárníku Vítězslavu Mečířovi z Brna, MUDr. Janu Vignatimu z Uh. Hradiště a dalším, 27. listopadu pak proti vedení Obrany ná-

²⁵ HILLERMEIER, H., cit. dle str. 35.

²⁶ Sborník k problematice dějin imperialismu, svazek 21, vydal Ústav československých a světových dějin ČSAV, Praha 1987 str. 263.

roda na Moravě generálu Bohuslavu Všetěškovu a jeho spolubojovníkům. Další procesy následovaly.

VGH vynášel rozsudky smrti až do samotného konce války. Poválečné osudy soudců a státních zástupců byly různé. Někteří se snažili vstoupit do nové justice v západním Německu. V býv. Německé demokratické republice byli někteří postaveni před soud. Známým se stal případ soudce z povolání Hanse Joachima Rehse²⁷. Ti, kteří odsoudili aspoň jednoho protivníka nacismu k smrti, byli postiženi na starobních důchodech.

Spolkový soud v Německu prohlásil rozsudky VGH jako nicotné, protiprávní a teroristické.

VGH poslal na smrt mnoho českých občanů. Jen v Breslau zahynulo pod gilotinou 638 příslušníků odboje z Moravy (včetně 40 odsouzců na smrt, kteří byli zastřeleni 24. ledna 1945 v rámci evakuace věznic a kteří byli po válce exhumováni a 39 z nich pohřbeno na čestném pohřebišti Ústředního hřbitova v Brně, oddělení 56)²⁸. Mnoho dalších krvaví soudci VGH poslali na smrt v Drážďanech, Berlíně-Plötzensee, Brandenburgu-Görden, Mnichově, Frankfurtu nad Mohanem, Stuttgartu a jiných místech.

VGH zůstane navždy v paměti našeho národa jako krvavý soud, výnamnou součástí nacistického teroru.

SUMMARY

Adolf Hitler took over control in Germany on 30 January 1933 and established a totalitarian regime. This affected justice, too. This important part of the state power became a means serving the purposes of strengthening the new regime and persecuting its opponents. Besides the so called special courts (Sondergerichte) it was especially the VGH that served as the court concentrating on the major part of the activities against the national-socialist control. After the Reichstag had passed the Resolution of 26 April 1942 and Roland Freisler had become the president of the VGH the basic legal principles were violated and the opponents of the regime were cruelly persecuted. Many citizens of the so called Protectorate of Bohemia and Moravia who took part in the resistance movement against the occupation of their country were among the victims. It was, therefore, only just that the sentences of VGH were declared illegal after the war. Although the World War II has been over for a long time it is necessary to remember the fact that VGH was an intrinsic part of the nazi terror and played an important part in the perverted plans of the nazis.

²⁷ Hans Joachim Rehse, původně vyšetřující soudce VGH v Praze se stal od 10. prosince 1941 předsedícím senátu VGH v Berlíně. Většinou zasedal v 1. senátě u Freislera. Podílel se na několika stovkách rozsudků, znějících na trest smrti. Dne 3. července 1967 byl odsouzen za pomoc k vraždám na 12 let káznice. Od 9. února 1967 byl ve vyšetřovací vazbě. Spolkovým soudním dvorem 30. dubna 1968 byl uvedený rozsudek zrušen z toho důvodu, že Rehse nebyl pomocníkem k vraždám ale přímým vrahem. K odsouzení za tuto kvalifikaci nedošlo. Bylo třeba dokázat, že vraždy byly spáchány z „nízkých pohnutek“, 6. prosince 1968 byl Rehse zproštěn, neboť se nepodařilo tuto podmínku prokázat. K revizi tohoto rozhodnutí již nedošlo, neboť Rehse v roce 1969 ve vazbě zemřel (HILLEMEIER, H., cit. dílo, str. 60).

²⁸ NEDBÁLEK, F.: „Obludné stíny gilotiny nad Breslau“, rukopis z roku 1991, opis v archivu autora.